

XEM KỊCH “BIÊN BẢN MỘT CUỘC HỌP”

Một cái tên thật khô khan. Hơn thế, cũng không chỉ là cái tên. Cả vở kịch chỉ có hai nhân vật là phụ nữ, như hai cái bóng chạy qua sân khấu. Kịch không có chuyện tình yêu, không có trò khôi hài. Toàn bộ nội dung và hình thức trung thực như cái tên của nó- một cuộc họp Đảng ủy.

Đối với những khán giả thường đến với sân khấu để giải khuây, chờ đợi những cuộc tình ướm át, những trận cười dễ dãi, thì có thể phải xô ghế đứng dậy. Kịch với chả cọt, cả ngày họp, tối đến lại còn xem họp. Đó là hiện tượng có thật đã xảy ra. Đoàn Kịch nói Hải Phòng dựng xong vở kịch nửa năm nay, song ngay trong địa phương mình cũng không diễn được mấy buổi vì không “ăn khách”. Và có lẽ để câu khách, đoàn đã thay tên vở đi gọi là *Đội trưởng Pôtapốp*. Tôi được xem vở kịch này tại rạp Hồng Hà, Hà Nội. Kết quả hoàn toàn bất ngờ. Vở kịch đã có một sức hấp dẫn kỳ lạ. Đêm kịch là một đêm nghệ thuật thực sự. Âm vang của vở diễn không chịu “giũ áo” ngay trước cửa rạp hát, mà chắc chắn những vấn đề của vở kịch đặt ra sẽ còn đeo đuổi người xem vào cả trong công việc của mình.

Biên bản một cuộc họp là vở kịch của Alecxandrô được chuyển từ cuốn tiểu thuyết cùng tên. Cũng cuốn tiểu thuyết này đã được chuyển thành phim với cái tên *Tiền thưởng*. Ở thể loại nào tác phẩm cũng đã gây nên những dư luận sôi nổi và trở thành những sự kiện văn học đáng ghi nhớ trong những năm gần đây.

Ở một công trường xây dựng, đội của Pôtapốp không nhận tiền thưởng hoàn thành kế hoạch mà công trường chia cho đội mình và yêu cầu trình bày lý do tại sao họ không nhận tiền thưởng trong một buổi họp Đảng ủy. Đó là tình huống xuất phát và cũng từ đó vấn đề của tác phẩm được đặt ra. Ở vở kịch, tác giả đã trình bày cuộc đấu tranh nội bộ, cho một phong cách lao động mới. Một tinh thần lao động không chỉ vì đồng tiền. Đội của Pôtapốp băn khoăn vì sao giờ chết ở toàn

công trường cao đến như vậy mà công trường lại có thể hoàn thành vượt mức kế hoạch, được nhận tiền thưởng? Tại sao hiện trạng sản xuất của công trường đầy rẫy sự lãng phí, lộn xộn, làm cản trở đến sản xuất do sự quan liêu, thiếu trách nhiệm gây nên mà lại đổ lỗi cho khách quan để xin rút bớt chỉ tiêu kế hoạch. Bằng thái độ trách nhiệm, mười bảy công nhân và đại diện cho họ là đội trưởng Pa-ta-pốp đã kiên nhẫn tập hợp số liệu, được sự giúp đỡ tính toán của kỹ sư Đina, họ đã chứng minh được cách làm ăn lấu cá, thủ đoạn của những người lãnh đạo công trường, rằng việc xin điều chỉnh kế hoạch, đổ lỗi cho khách quan là bịa đặt, là lừa dối cấp trên. Chính tiền thưởng kia là của bố thí. Nó đánh vào tiền công thu nhập hàng ngày của công nhân. Họ yêu cầu công ty phải nhận lại kế hoạch cũ, phải trả lại tiền thưởng cho ngân hàng Nhà nước.

Cuộc đấu tranh đã diễn ra giữa Pôtapốp một đảng viên bình thường, với một số đông đảng ủy là những người có quyền có thế... Cuộc đấu tranh bằng tất cả tinh thần trách nhiệm của Pôtapốp đã mang lại phần thắng cho chân lý. Nếu như cuộc đấu tranh trong vở kịch chỉ vạch ra thủ đoạn trong sản xuất để xây dựng một thái độ lao động mới, thì ý nghĩa của vở kịch đối với đời sống sản xuất của chúng ta hôm nay đã có một ý nghĩa lớn. Song vở kịch không dừng lại ở chỗ đó. Nó đề ra một vấn đề đáng suy nghĩ hơn, như đồng chí bí thư đã nói với Aidatulin trưởng phòng kế hoạch: "... Chúng ta thích và giỏi bước lên diễn đàn để nói những lời đẹp đẽ về giai cấp công nhân. Nào là công nhân nước ta có trình độ, thông minh, có văn hoá, là chủ nhân thực sự của công trường. Nhưng khi người chủ đó đến đây, giải bày tất cả những gì họ đang băn khoăn, thì chúng ta lại không chịu thừa nhận. Đầu tiên chúng ta bảo họ nói dối, sau đó cho rằng họ mỵ dân. Rồi chúng ta kết luận là quân bài của kẻ khác. Rồi chúng ta bảo họ: "Cậu tốt đấy, nhưng thôi, cậu cầm những quyền vở này về đi, đừng quấy rầy chúng tôi..."

Phải chăng đó cũng là một vấn đề lớn mà chúng ta thường thấy, khi nghĩ về vai trò chủ nhân của giai cấp công nhân đối với xã hội.

Cái sức thu hút và rung động của vở *Biên bản một cuộc họp* đối với chúng ta không chỉ do vấn đề được đặt ra trong vở kịch gần gũi và thiết thân đến mức, ta có thể dùng nó như một lăng kính để soi vào các mặt đời sống. Mà ngay ở từng chi tiết, từng nhân vật ta cũng có thể soi bóng của mình vào. Khi Pôtapốp công bố hai tập sách ghi đầy đủ số liệu đã tính toán để chứng minh số giờ chết ở toàn công trường và việc biện bạch lý do khách quan để rút bớt kế hoạch là một sự bịp bợm. Aidatulin trưởng phòng kế hoạch lồng lộn lên. Anh ta không cần biết là những số liệu kia có đúng hay không, mà lại đặt vấn đề ngược lại: Phải tìm cho ra ai là kẻ cung cấp số liệu này. Anh ta nhìn xói sang phía giám đốc Sécnicốp, nhắc đồng chí Bí thư: “Đồng chí bí thư, sau lưng Pôtapốp tôi nghĩ rằng còn có một người nào đó”. Tôi bỗng thấy sững sốt như đã gặp con người này ở đâu rồi. Lubaxép trưởng phòng tổ chức, một con người cứ luôn luôn nhỏ nhẹ, luôn luôn biết kìm giữ mình để có thể phủ bên ngoài sự bối rối bằng cái vẻ bình tĩnh. Biết làm nhẹ đi một vấn đề, mà thực chất đang trở thành nghiêm trọng. Biết làm cho đối phương tưởng là mình thừa nhận, mà thực ra là đương phủ nhận. Biết biến người đương ở thế tấn công thành kẻ được thương hại, che chở. Cho nên trong buổi diễn, hình tượng Lubaxép trên sân khấu đã gợi lên sự liên tưởng kỳ thú nhiều khán giả đương xem thốt lên: *Đúng quá!* Nữ đồng chí Môtroxilôva thường xuyên ngồi trên cần cầu mà đan tất cho con thì không hề bận khoăn, nhưng lại luôn luôn nhắc nhở mọi người chú ý đến kỷ luật lao động, thực hiện nội quy giờ giấc, và chỉ tự hào rằng: “Tôi đã làm việc hai mươi năm trời rồi nhưng không bị trễ giờ một lần nào dù chỉ là một phút!”.

Nhưng cái giá trị lớn lao hơn là với đội trưởng Pôtapốp. Tác giả đã cho chúng ta một hình tượng trọn vẹn về con người mới. Pôtapốp là biểu hiện tính nguyên tắc của tinh thần trách nhiệm, tinh thần làm chủ tập thể. Cái phẩm chất ấy được biểu hiện trong quá trình đấu tranh. Đấu tranh để xây dựng, không có một mục đích nào khác. Chính vì vậy mà người công nhân ấy đi đến với chân lý cũng không dễ dàng. Quá trình bộc lộ phẩm chất là quá trình đấu tranh với mình. Pôtapốp đã nhìn thấy cái hiện tượng xấu này từ lâu rồi, nhưng lần này mới nói

vì lần này mới chiến thắng nổi mình. Tính chân thật, gần gũi giữa nhân vật và người xem cũng chính là ở chỗ đó.

Tôi không muốn phân tích thêm nữa về các nhân vật vì muốn dành sự hứng thú ấy cho chính người đi xem. Song có một điều đáng được nêu lên là *Biên bản một cuộc họp* là tác phẩm viết về cuộc đấu tranh nội bộ. Tác giả không ngần ngại vạch ra những sự việc, những con người xấu xa còn tồn tại trong xã hội Xô Viết. Ấy vậy mà cảm thụ chung của người xem vẫn thấy một sự khoẻ khoắn, thấy rõ tính ưu việt của Đảng cộng sản và nhân dân Xô Viết, thấy sức mạnh hơn hẳn của một quan hệ sản xuất mới. Đó là một hiện tượng đáng để cho chúng ta nghiên cứu, khi đi vào xây dựng những tác phẩm mang tính chất phê phán.

Về nghệ thuật kịch thì vở kịch này là một tác phẩm hết sức độc đáo. *Biên bản một cuộc họp* đã nằm đúng trong phạm vi một cuộc họp. Đúng một cuộc họp và mười phút giải lao như trăm nghìn những cuộc họp mà ta thường thấy. Có người nói rằng vở kịch không có cốt truyện. Đúng thế, nếu như quan niệm cốt truyện là một sự kiện có đầu có cuối, có phát triển có cao trào. Tôi không quan niệm cốt truyện chỉ có như vậy. Câu chuyện của vở *Biên bản một cuộc họp* được cấu tạo bằng một chuỗi những sự kiện giống như những hạt nổ liên hoàn. Mỗi khâu lại mang đến cho người xem những hứng thú mới cho những sự kiện hợp lý và bất ngờ gieo tới. Sự kiện ban đầu tưởng như đơn giản, cuộc họp tưởng đâu chỉ vài ba chục phút là có thể kết thúc được. Một đội công nhân không nhận tiền thưởng. Câu chuyện đi đến kết thúc cả công trường phải trả lại tiền thưởng, phải phục hồi lại kế hoạch mà ban lãnh đạo công ty phải van xin với cấp trên mới có thể rút bớt đi, phải nói rõ với cấp trên về sự bất lực, về sự lừa dối đã thực hiện từ trước đến nay để bắt đầu cho một ngày mới. Những tình huống kịch bất ngờ, căng thẳng cứ liên tiếp dồn tới, có lúc chính người xem phải huy động phẩm chất, lương tri của mình để phán đoán vẫn chưa ngã ngũ: sự việc ấy nên giải quyết như thế nào cho phải?

*

* *

Tôi hết sức hoan nghênh Đoàn Kịch nói Hải Phòng khi chọn và dàn dựng vở kịch này.

Tập thể diễn viên Đoàn Kịch nói Hải Phòng lần này đi vào biểu diễn vở *Biên bản một cuộc họp*, nhiều vai kịch đã có những thành công đáng kể. Lê Chúc trong vai bí thư đảng ủy Xôlômakhin là một vai khó. Nhân vật không có ngay một cá tính rõ nét như những nhân vật khác trong kịch. Nhưng ở con người ấy phải được toát ra một cái gì đáng tin cậy, trẻ trung mà lại chín chắn, điềm tĩnh. Sự thăng thấn của nhân vật bắt nguồn từ tính khách quan, khoa học, cũng là nguyên tắc nữa. Những lời của bí thư đảng uỷ sắc sảo nhưng không phải là sự hùng biện. Nó dội lửa vào lòng người là do sức nặng của chính vấn đề mà nhân vật đương đề cập đến. Thành công của Lê Chúc trong vai kịch chính là anh đã tìm được cách biểu hiện giản dị cho nhân vật mình.

Hình tượng Pôtapốp đã được Thăng Long thể hiện tốt. Hình như anh không có ý định tạo cho mình một vẻ ngoài giống người Nga, mà mục đích cao nhất là tạo cho người xem một cảm giác gần gũi với nhân vật. Nhiều khi người xem bị mất cảm giác đây là Pôtapốp, mà tưởng như đang bắt gặp một công nhân già nào đó ở Việt Nam chúng ta. Chính vì những lời chân thực, dững cảm ấy mà Thăng Long đã tức khắc đưa người xem vào nhập cuộc cùng lo lắng với nhân vật.

Trần Vinh trong vai chủ nhiệm công ty Bataxép. Hoàng Long trong vai Aidatulín, và Quốc Thắng trong vai trưởng phòng tổ chức Lubaxép đã thể hiện khá rõ nét tính cách nhân vật mình. Làm cho người xem có cảm giác như đã từng gặp những con người này ở đâu trong cuộc đời. Kể cả những nhân vật ít lời, ít lời hoặc chỉ thoáng qua sân khấu như đồng chí công nhân đi theo Pôtapốp, chị Dina cán bộ của phòng kế hoạch, điều vận viên Prôlôpxki, đội trưởng Kônlop, giám đốc Secnicốp và phó giám đốc kỹ thuật Dabin đã để lại trong lòng người xem những ấn tượng về những tính cách khá rõ nét.

Sự thành công của vở diễn cũng chính là sự thành công của đạo diễn Vũ Đình Phòng. *Biên bản một cuộc họp* do tính chất nghiêm túc của nó, không phải là đất để thi thố sự khoa trương về những thủ pháp, mà cái chính là phải làm cho tất cả những vai kịch hiểu nhân vật mình

sắm một cách sâu sắc. Bằng những chi tiết chân thực và giản dị nhất bộc lộ thành công những tính cách ấy. Tình hấp dẫn của vở diễn đã nằm ngay trong bản thân vấn đề của vở kịch, là những tính cách hết sức sinh động mà tác giả đã thể hiện. Có thể lấy tính chân thực của những hình tượng để đánh giá sự thành công của vở diễn. Vũ Đình Phòng đã có những thành công trong dàn dựng chính là vì đã làm như vậy.

Biên bản một cuộc họp là một tác phẩm nghệ thuật hay, có ý nghĩa và tác dụng tốt đối với công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội của chúng ta hôm nay. Vở kịch chưa hấp dẫn đối với đông đảo công chúng. Nhưng với những cán bộ công nhân, với những người nông dân tập thể thì chắc chắn hiệu quả không phải như vậy. Những người làm nghệ thuật sân khấu chúng ta có trách nhiệm đưa những tác phẩm như thế đến với công chúng. Chúng ta có trách nhiệm giáo dục những thẩm mỹ đúng cho công chúng chứ không phải đơn thuần là một đơn vị kinh doanh.

Văn nghệ số 24.

Ngày 11 - 6 - 1977